

Zelfwaardering van allochtone jongeren en het proces van 'reflected appraisal'

M. Verkuyten*

Summary

General self-esteem of adolescents from ethnic minorities and the reflected appraisal process

This article sets out to examine the question how the lack of differences in general self-esteem between adolescents of ethnic minorities and Dutch adolescents can be explained. Attention is focused on the reflected appraisal process. For adolescents of ethnic minorities there is a significant relation between general self-esteem and the perceived evaluation of family members while such a relation does not exist with non-family members. For the Dutch adolescents the results are the opposite. These results can explain why adolescents of ethnic minorities do not have lower general self-esteem, despite low status, prejudice, and discrimination.

1. Inleiding en onderzoeksvragen

De situatie van de meeste allochtonen in de Nederlandse samenleving is allerm minst benijdenswaardig te noemen. Over het algemeen bezetten ze de laagste sporten van de maatschappelijke prestigeladders, ontbreekt het hun veelal aan mogelijkheden tot effectieve beïnvloeding van allerlei instanties en worden ze geconfronteerd met vooroordelen en discriminatie. Het is heel aanneemelijk om te veronderstellen dat deze situatie van invloed is op de wijze waarop allochtonen zichzelf beoordelen. De theorie achter deze veronderstelling is die van Cooley (1902) en Mead (1932). Zij stellen dat de wijze waarop een persoon zichzelf ziet in zeer sterke mate het produkt is van de

* Universitair docent Sociale psychologie aan de Juridische Faculteit van de Erasmus Universiteit.

wijze waarop anderen hem zien. Dit impliceert dat verwacht kan worden dat mensen die in een samenleving om wille van een bepaald categoriaal lidmaatschap achtergesteld en negatief bejegend worden, op den duur de negatieve attitude van die samenleving internaliseren. Gordon (1969, p. 39) verwoordt deze gedachte als volgt: '... a member of a disparaged and discriminated against social category is likely to internalise the meanings appended to the cultures stereotypes and to the social realities of the way he is treated, and thus come to conceive of himself in cognitive and evaluative terms very similar to the discrediting accorded to his group by the society's majority'. Uitgaande van de negatieve beeldvorming over en structurele achterstand van allochtonen, lijkt verminderd zelfvertrouwen en lagere zelfwaardering dan ook aannemelijk. Zo stelt Maliepaard (1985, p. 18): 'De dominante cultuur schrijft in veel gevallen een inferieure identiteit toe aan allochtone ouders en hun kinderen. Deze stigmatisering leidt tot onzekerheid. . .' Vooral bij adolescenten zou dit het geval zijn omdat zij in een ontwikkelingsfase verkeren waarin ze juist erg gevoelig zijn voor het oordeel van anderen. De feiten zijn echter anders. Werd er tot $\pm$ 1970 in Amerikaans onderzoek een lagere zelfwaardering gevonden bij adolescente 'blacks', na die tijd stellen de meeste onderzoekers geen verschil of een klein verschil ten gunste van 'blacks' vast (Adam, 1978). Deze verandering wordt toegeschreven aan zowel feitelijke veranderingen in de zelfwaardering van 'blacks' als gevolg van emancipatie- en bewustwordingsprocessen, als aan onderzoektechnische verbeteringen. In Engeland zijn de gegevens overeenkomstig en een eerste onderzoek hieromtrent in Nederland wijst in dezelfde richting (Verkuyten, 1986). De vraag laat zich stellen hoe we dit moeten verklaren. Waarom hebben allochtone jongeren, gegeven de hierboven genoemde ongunstige omstandigheden, geen lagere zelfwaardering dan hun autochtone leeftijdsgenoten? Explicitering van een aantal achterliggende assumpties bij redeneringen als van Gordon, kan duidelijkheid verschaffen. Rosenberg (1979) bespreekt er vier.

Ten eerste wordt er bij dergelijke redeneringen van uitgegaan dat allochtonen *weten* hoe de bredere samenleving hun categorie beoordeelt. Dit hoeft echter niet altijd het geval te zijn. Het hangt er immers maar van af via welke media en met welk deel van de samenleving je in contact komt en hoe je de betreffende informatie interpreteert.

Ten tweede wordt verondersteld dat allochtonen *instemmen* met het betreffende oordeel. Ook dit hoeft niet het geval te zijn. Je kunt wel weet hebben van wat de autochtone meerderheid over de categorie waartoe jij behoort denkt, zonder dat je met die beoordeling instemt. Zo komt uit onderzoek naar voren dat we eerder geneigd zijn om in te stemmen met positieve oordelen over onszelf dan met negatieve (Swann & Read, 1981).

Ten derde is het de vraag of individuen de groepscharacteriseringen op zichzelf van *toepassing achten*. Je kunt je immers bewust zijn van de negatieve beoordelingen van de bredere samenleving en hiermee ook instemmen zonder dat je je hierdoor persoonlijk getypeerd voelt. Illustratief hiervoor zijn gedachten als 'Ik weet wel dat allochtonen in de Nederlandse samenleving als minderwaardig worden gezien en dat is misschien ook wel zo voor de meerderheid, maar toch niet voor mij, want ik word op school gewaardeerd en heb een goede verstandhouding met mijn vrienden en leraren'.

Ten vierde is het de vraag of allochtonen aan de oordelen uit de bredere samenleving *belang hechten*. Zijn de oordelen en de houding van de meerderheid wel belangrijk of richt men zich meer op mensen uit de eigen etnische groepering? Deze vraag heeft betrekking op wie belangrijke anderen ('significant others') zijn voor de persoon. Onder belangrijke anderen wordt hier verstaan personen die in interactiesituaties voor het individu belangrijk zijn of betekenis hebben, omdat zij een gevoel van hulpeloosheid kunnen doen toe- of afnemen, en een gevoel van eigenwaarde kunnen bevorderen of belemmeren (Burns, 1982).

Deze vier assumpties wijzen erop dat allochtonen het oordeel en de waardering van de samenleving niet hoeven te accepteren en door het ontwikkelen van lage zelfwaardering of een negatief zelfbeeld, te internaliseren. In dit artikel gaan we voornamelijk in op de vierde assumptie. Een verklaring voor geen lagere zelfwaardering kan immers gelegen zijn in het feit dat allochtone jongeren zich voornamelijk richten op oordelen van belangrijke anderen uit hun directe sociale omgeving. Aannemende dat die de persoon over het algemeen gunstig beoordelen, hem/haar respecteren en aardig vinden, wordt door af te gaan op hun oordeel een sterke fundering voor positieve zelfwaardering gelegd. Ook autochtone jongeren laten zich waarschijnlijk sterk beïnvloeden door het oordeel van deze anderen. De mate waarin kan echter verschillen. Juist om wille van de negatieve bejegening door de bredere samenleving kunnen allochtone jongeren zich meer richten op mensen uit hun eigen etnische groepering. Om deze veronderstelling te onderzoeken hebben we zowel allochtone als autochtone jongeren in ons onderzoek betrokken. Uitgaande van de beschreven gedachtengang is onze vraagstelling tweeledig:

1. Houdt de mate van zelfwaardering van allochtone jongeren meer verband met het gepercipieerde oordeel van anderen uit de eigen etnische groep (hier beperkt tot familieleden) dan met het gepercipieerde oordeel van anderen uit de bredere samenleving?
2. Richten allochtone jongeren zich meer dan autochtone jongeren op het gepercipieerde oordeel van familieleden?

De vraagstelling moet op twee punten nader gespecificeerd worden. Ten eerste hebben wij ons bij het onderscheid tussen eigen etnische groep en anderen uit de bredere samenleving respectievelijk gericht op familieleden en anderen uit de directe leefomgeving, waaronder vrienden en burens. De vereenvoudigde veronderstelling hierbij is dat vrienden en burens niet tot de eigen etnische groep behoren. Het is duidelijk dat dit niet altijd het geval is. Deze vereenvoudiging is echter ten behoeve van de analyse doorgevoerd. Ten tweede geeft de vraagstelling al aan dat wij ons richten op het verband tussen het eigen oordeel en het oordeel van anderen. Belangrijkheid wordt hier dan ook opgevat in de betekenis van verband houdend met. We hebben niet gevraagd in welke mate de persoon bepaalde anderen belangrijk vindt of niet. Centraal in dit artikel staat de vraag naar het genoemde verband. Dit betekent dat we het oordeel van anderen belangrijk noemen als het correleert met het eigen oordeel.

2. Begrippen

Aangezien we geïnteresseerd zijn in het verband tussen het oordeel van anderen en zelfwaardering, moeten we een verduidelijking geven van zowel het proces van 'reflected appraisal' als van het begrip zelfwaardering.

In de sociologische literatuur omtrent het zelfconcept wordt sinds Cooley en Mead een zeer grote plaats ingeruimd voor het symbolisch interactionisme. Het idee dat ons zelfbeeld gevormd wordt uit reflecties van reacties en evaluaties van anderen uit onze omgeving, heeft ongeveer de status van een axioma in de sociologie. Volgens Mead is het fundamentele sociale proces communicatie. Om wille van communicatie is het essentieel om je in de positie van de ander te verplaatsen, om de dingen, inclusief jezelf, te zien vanuit het perspectief van de ander. Dit betekent dat 'we are more or less unconsciously seeing ourselves as others see us', om met Mead te spreken (1934, p. 68-69). Het principe van 'reflected appraisal' houdt dan ook in dat ons zelfbeeld (gedeeltelijk) correspondeert met het beeld dat anderen van ons hebben. In de loop der jaren is er zeer veel onderzoek gedaan dat de werking van dit principe ondersteunt. Het lijkt inderdaad zo te zijn dat onze zelfbeleving beïnvloed wordt door oordelen van anderen. Onderzoek hieromtrent heeft echter tot een aantal verfijningen geleid. Zo gaat het in de eerste plaats niet om de feitelijke evaluaties van anderen maar juist om de subjectieve perceptie van die evaluaties. Alhoewel hier door Mead en Cooley op is gewezen, en dit gezien de fenomenologische assumpties van het symbolisch interactionisme vanzelfsprekend lijkt, wordt dit maar al te vaak uit het oog verloren.

We gaan ons zien zoals we *denken* dat anderen ons zien. Dit hoeft niet overeen te stemmen met de feitelijke evaluaties van anderen. Empirisch onderzoek ondersteunt dit. Het blijkt namelijk dat correlaties tussen zelfbeeld en gepercipieerde oordelen van anderen veel groter zijn dan die tussen zelfbeeld en feitelijke oordelen. Wij hebben ons in ons onderzoek dan ook gericht op het gepercipieerde oordeel van anderen.

Alhoewel in deze onderzoeken voortdurend de term zelfbeeld wordt gebruikt, is de centrale afhankelijke variabele bijna altijd de mate van zelfwaardering. Dit is ook in ons onderzoek het geval. De voornaamste reden hiervoor is dat de mate van zelfwaardering vrij eenvoudig is te meten. Zelfbeeld en zelfwaardering mogen echter niet verward worden. Het begrip zelfbeeld verwijst naar de kennis die een persoon van zichzelf heeft en vormt als zodanig de cognitieve kant van het zelfconcept. Het bevat alle antwoorden op de vraag 'wie en wat ben ik'. Zo kan iemand zich beschrijven als jongen, scholier, sportief, Turk en 16 jaar. Zelfwaardering is de gevoelsmatige kant van het zelfconcept. Het verwijst naar de positieve of negatieve houding ten aanzien van jezelf als object. Positieve zelfwaardering refereert aan het feit dat iemand zichzelf aanvaardt en respecteert ondanks het feit dat hij zich wel degelijk bewust is van zijn fouten en tekortkomingen. Zelfwaardering kan betrekking hebben op het globale beeld dat je van jezelf hebt maar ook op specifieke aspecten van het zelfbeeld. Je kunt bijvoorbeeld positief staan ten aanzien van jezelf als persoon in zijn totaliteit en tegelijkertijd negatief ten aanzien van je schoolprestaties. In dit onderzoek staat globale zelfwaardering op de voorgrond.

3. Methode

3.1. Onderzoeksgroep

De onderzoeksgroep bestaat uit 246 jongeren waarvan 142 allochtonen.¹ De leeftijd varieert van 13 tot 16 jaar en 59% van de jongeren zijn meisjes. De jongeren zijn afkomstig van drie scholen voor voortgezet onderwijs. De scholen zijn geselecteerd met het oog op een zo breed mogelijke spreiding voor schooltype en een leerlingenpopulatie die afkomstig is uit de oude stadswijken. Van de vier benaderde scholen hebben er drie hun medewerking verleend. Alle scholen hebben een hoge concentratie (meer dan 60%) allochtone leerlingen. In totaal zijn er zes klassen van een school voor lager en individueel beroepsonderwijs, acht klassen van een school voor huishouden en nijverheidsonderwijs en vier klassen van een scholengemeenschap

havo/vwo bezocht. Bij de keuze van de klassen is gezorgd voor spreiding over de verschillende leerjaren. Binnen de leerjaren is de keuze aselekt. Alle jongeren zijn afkomstig uit een van de oude wijken in Rotterdam. Er is nauwelijks verschil voor wat betreft sociaal-economisch milieu. Dit betekent dat de resultaten niet vertekend worden door deze factor.

3.2. *Meting*

Zelfwaardering is gemeten met een Nederlandse aanpassing van de 'Rosenberg Self-Esteem Scale' (1965). Het betreft hier een veel gebruikte schaal bestaande uit tien vragen met vier antwoordcategorieën gaande van helemaal mee-eens tot helemaal-niet-mee-eens. Wij hebben een vijfde, neutrale, antwoordcategorie ('ik weet niet') toegevoegd en de schaal trichotoom ($-1, 0, +1$) gescoord, wat een maximale score van 10 en een minimale score van -10 oplevert. Het resultaat is een redelijk homogene en betrouwbare schaal (Cronbach's $\alpha = .69$). Perceptie van het oordeel van anderen werd gemeten door de leerlingen te vragen hoe aardig/leuk zij dachten dat acht verschillende anderen hen vonden. Deze acht waren: moeder, vader, broers en zussen, rest van de familie, vrienden, leraren, burens en mensen op straat. Er waren vijf antwoordcategorieën gaande van heel-aardig naar helemaal-niet-aardig.²

4. Resultaten

De resultaten worden gepresenteerd in tabel 1. In deze tabel worden de allochtone jongeren als één categorie genomen. De reden voor deze veronachtzaming van etnisch specifieke verschillen is dat bij nadere analyses bleek dat het patroon van correlaties voor alle etnische categorieën grotendeels hetzelfde is. De grootte van de correlaties verschilt wel enigszins. Een bijkomende reden voor deze veronachtzaming is dat onze vraagstelling hierop niet direct betrekking heeft. Voorop staat de vraag of jongeren uit een minderheids categorie lagere zelfwaardering hebben en met welke gepercipieerde oordelen de mate van zelfwaardering verband houdt. Etnisch specifieke verschillen zullen nader onderzocht moeten worden.

Om de correlaties goed te kunnen beoordelen zijn in *tabel 1* de gemiddelde scores en standaarddeviaties van het gepercipieerde oordeel van de verschillende anderen opgenomen. Deze gegevens zijn belangrijk omdat het zo kan zijn dat de score voor broers/zussen van positief tot zeer positief loopt en die van vrienden van helemaal niet aardig tot een beetje aardig. Als dit het geval

zou zijn, zegt een correlatie erg weinig. We zien echter in de tabel dat er wel verschillen zijn in gemiddelden maar dat deze verschillen erg klein zijn. Bovendien is er nauwelijks verschil in gemiddelde scores tussen allochtone en autochtone jongeren. Het verschil in correlatiepatroon tussen beide categorieën kan hierdoor dan ook niet verklaard worden. Standaarddeviaties zijn opgenomen in de tabel met het oog op de variantie van de scores. Een correlatie zal immers laag uitvallen bij gebrek aan spreiding. Als alle jongeren zeggen dat hun moeder hen heel erg aardig vindt zal de correlatie met zelfwaardering bedroevend laag zijn. De gegevens wijzen erop dat er voldoende spreiding in de resultaten is en dat er weinig verschil is tussen allochtone en autochtone jongeren.

Het eerste wat uit de tabel valt af te lezen is dat de gemiddelde zelfwaarderingsscore voor allochtone en autochtone jongeren nauwelijks verschilt. Alhoewel autochtone jongeren een iets hogere score hebben is het verschil niet significant ($t = 1,26$, $p > .10$). De vraag is waarmee deze score het grootste verband vertoont.

Ten behoeve van onze eerste vraagstelling, kunnen we een tweedeling maken in familie (vader, moeder, broers/zussen en rest familie) en niet-familie (vrienden, leraren, burens en mensen op straat). Uit de tabel valt af te lezen

Tabel 1. Correlaties zelfwaardering en gepercipieerd oordeel belangrijke anderen, gemiddelden en standaarddeviaties voor allochtone en autochtone jongeren

	Autochtone jongeren			Allochtone jongeren		
	N = 104	X	SD	N = 142	X	SD
globale zelfwaardering		3,5	3,3		3,1	3,5
	correlaties	X	SD	correlaties	X	SD
moeder	.02	3,5	,72	.20**	3,4	,78
vader	.06	3,5	,62	.21**	3,3	,98
broers/zussen	.28**	3,0	,89	.16*	2,9	,86
familie	.03	3,2	,63	.22**	3,2	,77
vrienden	.33**	3,2	,63	.12	3,2	,76
leraren	.32**	2,6	,87	.08	2,7	,83
burens	-.08	3,0	,86	.08	3,0	,88
mensen op straat	-.16	2,7	,92	-.01	2,8	,95

* Significant op 5%-niveau.

** Significant op 1%-niveau.

dat bij de allochtone jongeren uit ons onderzoek de mate van zelfwaardering duidelijk meer verband houdt met het gepercipieerde oordeel van de familie dan met niet-familie. Alle correlaties met de verschillende familieleden zijn significant. De correlaties met verschillende niet-familieleden zijn verwaarloosbaar klein. Dit wijst erop dat mensen uit de eigen etnische groep voornamelijk de relevante referentiepersonen zijn voor allochtone jongeren.

Een vergelijking met de autochtone jongeren uit ons onderzoek sluit aan bij onze tweede vraagstelling. De grootste verbanden bij deze jongeren worden gevonden met het gepercipieerde oordeel van vrienden en leerkrachten. De correlaties met het gepercipieerde oordeel van familieleden zijn, afgezien van broers/zussen, praktisch gelijk aan nul. We zien met andere woorden een duidelijk verschil tussen de allochtone en autochtone jongeren uit ons onderzoek. Allochtone jongeren richten zich veel meer op het oordeel van hun familieleden dan autochtone leeftijdsgenoten. De school en peergroep lijken voor de autochtone jongeren de belangrijkste referentiekaders. Opvallend zijn ook de negatieve correlaties met burens en mensen op straat voor autochtone jongeren. Alhoewel de correlaties niet significant zijn lijkt dit erop te wijzen dat het belangrijk is om anderen uit de directe leefomgeving nader te specificeren.

5. Discussie/conclusies

Veelal wordt verondersteld dat allochtone jongeren ten opzichte van zichzelf een minder positieve houding hebben dan autochtone leeftijdsgenoten. Ze hebben immers niet alleen andere culturele tradities en gebruiken maar presteren over het algemeen slechter op school en lopen eerder het risico als minderwaardig beoordeeld te worden. Vooral dit laatste aspect zou belangrijk zijn omdat het beeld dat iemand van zichzelf heeft grotendeels wordt gevormd door datgene wat hij/zij denkt dat anderen over hem/haar denken. Wordt iemand in een samenleving negatief beoordeeld en minderwaardig behandeld, dan moet dat wel leiden tot lagere zelfwaardering. Onderzoek stelt echter geen lagere zelfwaardering bij allochtone jongeren vast. De vraag laat zich stellen hoe we dit kunnen verklaren.

Ons onderzoek wijst erop dat het te maken heeft met wie als belangrijke anderen worden gezien. Allochtone jongeren richten zich duidelijker op het oordeel van verschillende familieleden dan op dat van niet-familieleden. Dit geldt echter niet voor de autochtone jongeren. Hun zelfwaardering houdt het sterkste verband met het gepercipieerde oordeel van vrienden en leerkrachten. We constateren een opvallend verschil tussen beide categorieën. Aannemende dat de verschillende familieleden de persoon over het algemeen

gunstig beoordelen en respecteren, kan dit verklaren waarom allochtone jongeren, ondanks de duidelijke deprivaties, geen lagere globale zelfwaardering hebben. Het zijn immers deze personen die voor allochtone jongeren voornamelijk de significante anderen zijn, op wier oordeel ze zich richten en wier oordeel ze vertrouwen. De relaties, opvattingen en beoordelingen binnen de eigen etnische groep en familie lijken juist cruciaal voor de zelfbeeldontwikkeling. Redeneringen die de oordelen van de autochtone meerderheid als bepalend zien voor de zelfbeleving, leggen de nadruk te veel bij het perspectief van die meerderheid. Het is juist het gezichtspunt van de allochtone jongeren zelf dat essentieel is. Coopersmith (1969, p. 20) stelt het als volgt: 'It is from a person's action and relative position within (his) frame of reference that he comes to believe that he is a succes or failure'. Mensen zijn geen passieve ontvangers van beoordelingen van buitenaf. Ze gaan hier op een actieve manier mee om. Nemen selectief waar, interpreteren selectief en selecteren (tot op zekere hoogte) diegene wiens oordeel ze van belang achten.

Alhoewel de correlaties tussen zelfwaardering en gepercipieerd oordeel van niet-familieleden bij allochtone jongeren verwaarloosbaar zijn, impliceert dit niet dat deze anderen niet van belang zijn. Wij hebben ons in dit onderzoek gericht op globale zelfwaardering. De mate waarin het oordeel van anderen relevant is verschilt echter voor de verschillende componenten van het zelfbeeld. Een leerkracht kan invloedrijk zijn voor de houding die we hebben ten aanzien van onze schoolprestaties. Voor de mate waarin ik mezelf een goede moslim beschouw, is hij waarschijnlijk veel minder relevant. De relatie tussen zelfwaardering en het oordeel van anderen is met andere woorden afhankelijk van het specifieke aspect van het zelfbeeld.

Een ander punt heeft betrekking op het feit dat de gevonden correlaties over het algemeen klein zijn. Dit is niet uitzonderlijk voor ons onderzoek omdat er in de (Engelstalige) literatuur overeenkomstige waarden worden gevonden (Burns, 1982). Hiervoor zijn naast allerlei methodologische (zie Burns) ook theoretische verklaringen te geven. De sociologische literatuur omtrent het zelfconcept wordt gedomineerd door het idee van 'reflected appraisal'. We gaan onszelf zien zoals we denken dat anderen ons zien. Dit heeft niet alleen de theorievorming gedomineerd maar ook een enorme hoeveelheid empirisch onderzoek teweeg gebracht. Hierdoor is het zicht op andere processen die een rol spelen bij de zelfbeleving, verwaterd. De niet al te grote correlaties tussen zelfwaardering en gepercipieerd oordeel van anderen zijn dan ook voornamelijk verwonderlijk als deze andere processen veronachtzaamd worden. De zelfbeleving wordt niet alleen beïnvloed door het gepercipieerde oordeel van anderen. Rosenberg (1979) wijst op twee andere belangrijke processen, te weten: sociale vergelijking en zelfperceptie. Mensen

beoordelen en evalueren zichzelf ook door vergelijkingen met andere individuen en groepen. Begrippen als 'referentie-individu' en 'referentiegroep' wijzen op dit proces. Daarnaast trekken we ook conclusies omtrent ons zelf op basis van observaties van ons gedrag, zijn gevolgen en de omstandigheden waaronder we dat gedrag stellen. Gecas & Schwalbe (1983, p. 79) stellen het als volgt 'Human beings derive a sense of self not only from the reflected appraisal of others but also from the consequences and products of behavior that are attributed to the self as an agent in the environment'. Niet één proces ('reflected appraisal') is het dominerende principe. Afhankelijk van de omstandigheden en de specifieke zelfbeelddimensies is een bepaald proces meer of minder belangrijk. Zo heeft Felson (1985) erop gewezen dat het proces van 'reflected appraisal' sterker verband houdt met zelfwaardering voor die dimensies die voornamelijk gedefinieerd zijn in termen van reacties van anderen (bijv. populariteit). Gaat het daarentegen om dimensies (bijv. schoolprestaties) waarvoor relatief objectieve informatie (rapportcijfers) voorhanden is, dan spelen andere processen een grote rol. Deze drie processen kunnen elkaar bovendien aanvullen maar ook tegenstrijdige informatie opleveren.

Alhoewel 'reflected appraisal' dus zeker niet het enige principe is, is het wel degelijk betekenisvol. Ons onderzoek wijst erop dat er een duidelijke relatie is tussen het gepercipieerde oordeel van belangrijke anderen en de zelfbeleving en dat het mede een verklaring vormt voor een onverwacht gegeven als overeenkomstige zelfwaarderingsscores van allochtone en autochtone jongeren. Deze verwijzing naar andere processen, alsmede het eerder genoemde belang van het gezichtspunt van allochtone jongeren zelf, geeft echter aan dat het idee dat allochtone jongeren op een min of meer passieve wijze de oordelen van de bredere samenleving internaliseren, wel heel beperkt is. Toch is het een beeld waar veel sociologisch onderzoek van uit lijkt te gaan. De nadruk op 'reflected appraisal' als belangrijkste proces in de ontwikkeling van het zelfconcept leidt maar al te vaak tot een sociaal deterministisch beeld omtrent zelfconceptvorming. Dit is niet alleen gezien de uitgangspunten van het symbolisch interactionisme verwonderlijk te noemen maar ook gezien de inmiddels ruim voorhanden onderzoeksliteratuur (Shrauger & Schoeneman, 1979). Aandacht voor vragen als: wie zijn de belangrijke anderen, wat maakt dat sommige personen belangrijk zijn en anderen niet, om welke aspecten van de zelfbeleving gaat het, zijn we gemotiveerd om de oordelen te accepteren of juist te verwerpen etc., vormen fundamentele aanvullingen op het algemene proces. Ze laten juist toe dat er recht wordt gedaan aan zowel de verscheidenheid van sociale situaties waarin mensen verkeren als aan een actieve rol van personen zelf.

Literatuur

- Adam, B.D. (1978), Inferiorization and 'self-esteem'. *Social Psycholog* 41, p. 47-53.
- Burns, R. (1982), *Self-concept Development and Education*. London, Holt Rinehart & Winston.
- Cooley, C.H. (1902), *Human Nature and the Social Order*. New York, Scibners.
- Coopersmith, S. (1967), *The Antecedents of Self-esteem*. San Francisco, Freeman.
- Felson, R.B. (1985), Reflected appraisal and the development of self. *Social Psychology Quarterly*, 48, p. 71-78.
- Gecas, V. en M.L. Schwalbe (1983), Beyond the looking-glass self: social structure and efficacy based self-esteem. *Social Psychology Quarterly*, 46, p. 77-88.
- Gordon, C. (1969), *Looking Ahead: Self conceptions of race and family as determinants of adolescents orientation to achievement*. Washington, Rose Monograph Series, American Sociological Association.
- Maliepaard, R.A. (1985), *Achtergronden van Deviant Gedrag bij Allochtone Jongeren*. Den Haag, Coördinatiecommissie Wetenschappelijk onderzoek Kinderbescherming.
- Mead, G.H. (1934), *Mind, Self and Society*. Chicago, University of Chicago Press.
- Rosenberg, M. (1965), *Society and the Adolescent Self-image*. Princeton, Princeton University Press.
- Rosenberg, M. (1979), *Conceiving the Self*. New York, Basic Books.
- Shrauger, J.S. en T.J. Schoeneman (1979), Symbolic interactionist view of self-concept. Through the looking glass darkly. *Psychological Bulletin*, 86, p. 549-573.
- Swann, W.B. en S. Read (1981), Acquiring self-knowledge: The search for feedback that fits. *Journal of Personality and Social Psychology*, 41, p. 1119-1128.
- Verkuyten, M. (1986), Impact of ethnic and sex differences on global self-esteem among adolescents in the Netherlands. *Psychological Reports* (in druk).

Noten

1. De verdeling naar etnische achtergrond is als volgt; 104 Nederlanders, 38 Turken, 36 Surinamers, 16 Marokkanen, 16 Kaap-Verdianen en 36 anderen (Spanjaarden, Portugezen, Chinezen etc.). De Turkse jongens (N = 15) zijn buiten beschouwing gelaten in onze analyses omdat het om een selecte groep gaat die het algemene patroon vertekent. De selectiviteit schuilt hem in het feit dat 13 van de 15 Turkse jongens op het vwo/havo zitten.
2. Bij het berekenen van de correlaties zijn de antwoordcategorieën niet aardig/niet onaardig, niet zo aardig en helemaal niet aardig samengevoegd zodat er drie categorieën zijn gebruikt. Voor gemiddelden en standaard-deviaties zijn de oorspronkelijke vijf categorieën gebruikt.